

Globalizáció füzetek 2.

Nemzetek feletti vállalatok a globalizáció korában

Miért nem szeretik a „zöldek” a nemzetek feletti vállalatokat?

írta és szerkesztette: Fidrich Róbert

TARTALOM

Bevezetés

- 1. A nemzetek feletti vállalatok és a globalizáció**
- 2. A nemzetek feletti vállalatok és a környezet**
- 3. Nemzetek feletti vállalatok Magyarországon**
- 4. Mit tehetünk a nemzetekfeletti vállalatok uralta globális világban?**

Függelékek

A világ 100 legnagyobb cége közül hazánkban jelen lévő vállalatok

A 100 legnagyobb gazdaság 1999-ben (országok és cégek)

A 200 legnagyobb vállalat 1999-ben

Irodalomjegyzék

**Kiadványunk az Ökotárs Alapítvány és a Környezetvédelmi
Alap Célelőirányzat (KAC) támogatásával készült**

Felelős kiadó: Magyar Természetvédők Szövetsége, 1450 Budapest, Pf. 123.

© MTVSZ, 2002

*„Ez volt a kor, amidőn a gyárakkal teletűzdelt, üzletektől
felpuffadt, gazdag országok új hitet fedeztek fel, az
emberiség tíz- és tízezer éves küzdelmeihez méltó terv
született: egyetlenegy irdatlan mamutvállalat legyen a világ!”*

(René-Victor Pilhes: Rontás, Magvető, 1979.)

Bevezetés

A harmadik évezred küszöbén az emberiség korábban nem várt folyamatokkal néz szembe. Összement a világ: meghódítottuk a világot, az ipari civilizáció termékei ma már minden földrész legeldugottabb részébe eljutottak, a kommunikációs eszközök segítségével már bárhol utolérhetőek vagyunk, ugyanakkor jelenlétünk nyoma is mindenhol felfedezhető - elszennyezzük a bolygót, a légkört, talajt, a folyókat, tavakat, tengereket. Tevékenységünk hatása már a földi időjárási rendszereket is veszélyezteti: az ezredfordulóra nyilvánvalóvá vált az éghajlatváltozás ténye. E folyamat, a globalizáció következményei egyre nyilvánvalóbbá válnak.

Ebben a kiadványban, amely a *Globalizáció füzetek* második része, a gazdasági globalizáció fő motorjának, de még inkább haszonélvezőinek számító nemzetek feletti (transznacionális, multinacionális) vállalatok tevékenységeivel ismerkedünk meg. A vállalatokéval, akiknek jelentős szerepe van a fenti folyamatok előidézésében. A téma iránt érdeklődőknek ajánljuk, hogy e sorozat első kiadványát, a *Környezet és globalizáció* c. füzetet is olvassák el.

1. A nemzetek feletti vállalatok és a globalizáció

A gazdasági globalizáció fő haszonélvezői, támogatói a nemzetek feletti vállalatok. Az ezredfordulóra jelentős hatalomra tettek szert. A külföldi működőtőke beruházások, vállalat összevonások következtében a hatalom egyre jobban, egyre kevesebb cég kezében összpontosul. Gazdasági hatalmuk mellett érdekvédelmi szervezeteiken, fizetett lobbistáikon keresztül képesek egy-egy ország kormányának, sőt nagy nemzetközi intézmények (Világbank, Nemzetközi Valutaalap, Kereskedelmi Világszervezet, Európai Unió) politikájának alakulását, valamint a nemzetközi egyezmények sorsának alakulását is befolyásolni (*ld. kiotói, hágai klímátárgyalások*).

A nemzetek feletti vállalatok hatalmával viszont korántsem párosul az ehhez szükséges felelősség felvállalása. Sőt, igyekeznek kibújni mindenféle jogi felelősség alól, tevékenységüket nagyon gyakran kíséri környezetszennyezés, emberi jogok megsértése. Több multinacionális vállalat esetében felmerül, hogy gyáraikban gyermekeket, vagy nőket foglalkoztatnak napi 12-16 órában, hétvégén, embertelen, rabszolgasorsot idéző körülmények között. Némelyek esetében korrupció, szakszervezet-ellenesség vádját is felemlítik.

A nemzetek feletti vállalatok a globalizáció nyújtotta lehetőségeket kihasználva előszeretettel helyezik ki termelésüket olyan országokba, ahol alacsonyabb szintű környezetvédelmi, munkajogi szabályozások vannak, sőt, ha egyes országok ilyen jellegű intézkedéseket kívánnak hozni, gyakran zsarolják a kormányokat, hogy amennyiben a termelési feltételek számukra kedvezőtlenül alakulnak, kiviszik a gyáraikat az országból.

A nemzetek feletti cégek gyakran kiharcolják, hogy a kormányoktól adókedvezményeket kapjanak. Így a befektetések következtében hatalmas nyereségre tesznek szert, amelyet aztán az esetek legtöbbszörében egy külföldi adóparadicsomba menekítenek ki. A világ 200 legnagyobb vállalata között szereplő 82 cég közül 44 az Egyesült Államokban általános 35%-nál kevesebb adót fizetett 1996 és 1998 között. Hét cég pedig negatív adót fizetett, vagyis több kedvezményt, támogatást kaptak mint amennyi adót kellett fizetniük. Ezen cégek között szerepel a Texaco, Chevron, PepsiCo, Enron, Worldcom, McKesson és a világ legnagyobb vállalata, a General Motors. Egyes források szerint Rupert Murdoch médiabirodalma Nagy-Britanniában 1999-ig tizenkét éven keresztül nem fizetett társasági adót.

- A világ 100 legnagyobb gazdaságából 51 nemzetek feletti vállalat.
- A nemzetközi kereskedelem 70%-a 500 multinacionális vállalat kezében van
- A 200 legnagyobb vállalat éves bevétele 18-szor nagyobb mint a világ népességének 24%-át kitevő legszegényebb 1,2 milliárd ember összesített éves jövedelme.
- 1983 és 1999 között a 200 legnagyobb cég nyeresége 364,2%-kal nőtt, miközben az általuk foglalkoztatott emberek száma csupán 14,4%-kal.
- A 90-es évek elején 37 000 nemzetek feletti vállalat létezett, 170 000 tengerentúli leányvállalattal. A 200 legnagyobb cég közül 172-nek (86%) a központja összesen 5 országban (USA, Japán, Franciaország, Németország, Nagy-Britannia) van.

A nemzetekfeletti vállalatok kialakulása

Az első gazdasági társaságok, az 1600-as években kaptak működési engedélyt a brit birodalomban. A társaságalapítás koncepciója eredetileg közhasznú szervezetek - egyházak, kórházak, iskolák, egyetemek, klubok stb. - létrehozására vonatkozott. Ezek non-profit társaságok voltak, céljuk a közjó szolgálata. A társaságok alapszabályát a brit Korona vagy a kormány fogalmazta meg, illetve fogadta el. A társaságok számára profit, haszon termelése törvénytelennek számított.

A XVII. század elején, amikor a gyarmati terjeszkedés pénzügyi igényei túl gyorsan nőttek, nonprofit társaságokat hoztak létre, hogy segítsék a gyarmatokkal való kereskedelmet. Mivel a gyarmatokkal való kereskedelem sok kockázattal járt, ezért az uralkodó - ösztönző célzattal - úgy határozott hogy a befektetők legfeljebb a saját befektetésük erejéig felelősek, azaz, a befektetésüket elveszíthetik, de az azon felüli veszteséget már nem ők viselik (korlátozott felelősség).

Ezek a kereskedelmi társulások aztán - a szabályokat megszegve - elkezdtek a maguk hasznára kereskedni. Az ellenőrzés és a számonkérés hiánya miatt egyre több társaság követte a példájukat.

Egy 1720-as gazdasági válság (South Sea Bubble Crisis) után a gazdasági társaságok száma jelentősen csökkent. A tőzsdeválság után a brit kormány államosított sok társaságot, valamint egy 1720-ban hozott törvényben betiltották a gazdasági társaságokat, és a spekulatív részvénykereskedelmet.

A második hullámban, az 1700-as évek végén a brit parlament törvénnyel hozott létre társaságokat csatornák, vízművek, majd később vasutak építésére. Ezeket az úgynevezett „törvényes társaságokat” (Statutory Corporations) szoroson ellenőrizte az állam, és az általános üzleti tevékenységek nem társasági keretek között zajlottak.

A társaságok fejlődésének harmadik hulláma a részvénytársaságokról szóló 1844-es törvénnyel indult Nagy Britanniában. A törvény lehetővé tette gazdasági társaságok egyszerű bejegyzéssel való alapítását. Azóta hívják angolul „bejegyzett társaságnak” (Registered Corporation) a gazdasági társaságokat. A bejegyzett társaságok aztán száz éven át folytatattak harcot, sokszor törvénytelen eszközök használatával, hogy megszabaduljanak a rájuk vonatkozó maradék állami és bírósági ellenőrzés alól.

Időközben a világ más részein is sorra alakultak gazdasági társaságok. Az Egyesült Államokban 1800-ban már 200 társaság működött. E cégek akkoriban még nem vehettek részt politikai döntésekben, nem vehették meg egy másik cég részvényeit.

A gazdasági társaságok befektetőit megillető korlátozott felelősség már eleve aláásta a magánjog egyik alapelvét, a személyes felelősséget. Tovább erősítette a cégek hatalmát, amikor újabb jogokat szereztek. 1886-ban egy vasúti nyomvonal miatt a Santa Clara község és a Southern Pacific Railroad vasúti társaság között kirobbant vitában a Legfelsőbb Bíróság először döntött úgy, hogy a magáncégek „természetes személyek”, és az emberi lény összes joga és kiváltsága illeti őket. Ez a döntés indította el a cégek 100 éves menetelését a globális hatalom felé.

A XIX. század közepére a gazdasági társaságok az Egyesült Államok gazdaságának nélkülözhetetlen elemévé váltak. Ekkortól további jogokat és kiváltságokat követeltek, és kaptak. Új, „szabad társulási törvények” születtek, melyek megengedték a társaságoknak, hogy bármilyen üzlettel foglalkozzanak. A cégeknek már nem kellett a közjóért tevékenykedniük, viszont továbbra is élvezhették a korlátozott felelősség előnyeit, melyet a közösségi szolgálat nevében szereztek. Az amerikai polgárháború idején kihasználták a kaotikus állapotokat, bírótak,

törvényeket és elnököket is „megvásárolhattak”. Kiegészítéseket kényszerítették ki azokhoz a törvényekhez, melyek korlátozták a profitjukat. Nagyon erős politikai befolyásuk volt, a civil társadalom nem tudott lépést tartani velük.

A társaságok gyakorlatilag most már saját étellel és „öntudattal” rendelkeztek, s az emberekkel egyenlő bánásmódot követelhettek és kaptak a bíróságokon. Ezáltal viszont jóval nagyobb lett a hatalmuk, mint az embereknek, hiszen hatalmas pénzügyi forrásaik miatt sokkal erőteljesebben védhették meg a jogaikat és szabadságukat, mint bármely egyén. Gyakorlatilag a gazdasági társaság szabadabb lett bármely polgárnál.

Az 1930-as években az Egyesült Államok lakosságának már több mint 80%-át a gazdasági társaságok alkalmazták. A második világháború után egyre jellemzőbb lett a cégek megerősödése. Átalakulások, cég egyesülések során egyre nagyobb és nagyobb és komplexebb vállalati struktúrák alakultak ki az erőforrás-kitermelés, a termelés, az elosztás és a marketing területén. Egyre több cég terjesztette ki tevékenységét más országokra. A cégek növekedésével egyre több multinacionális vállalat jött létre, majd a hatalom és a tőke további koncentrációjával, a világkereskedelem erősödésével létrejöttek a globális, nemzetek feletti vállalatok is. Ez a folyamat különösen megerősödött az 1990-es években.

A következő tényezők tették lehetővé a nagyvállalatok ilyen mértékű kiterjeszkedését:

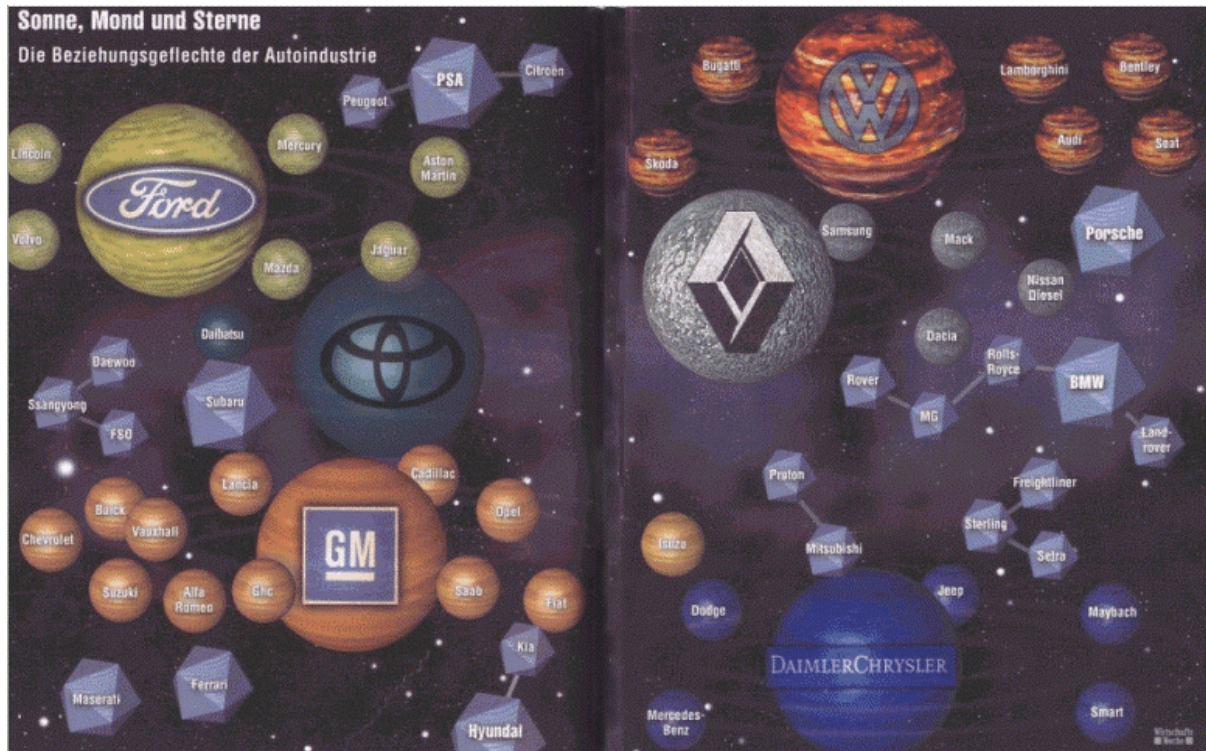
- az egész világszerte való hozzáférés a szocialista gazdaságok összeomlása révén,
- a harmadik világ és a volt szocialista országok piacainak megnyitása a Világbank és a Valutaalap által rájuk kényszerített szerkezetátalakítási programokon keresztül,
- a hatalmas adósságok visszafizetésének érdekében export orientált gazdaságra átállás, s ehhez külföldi működőtőke bevonásának igénye,
- a 70-es évektől uralkodóvá vált neoliberális gazdaságpolitika szellemében a szabadkereskedelem útjában álló korlátozó intézkedések (vámok, kereskedelmi kvóták stb.) eltörlése az OECD, GATT és WTO egyezményei keretében,
- a hagyományosan állami tulajdonban lévő területek (áramellátás, vasutak, posta, bank, biztosítás, távközlés) magánkézbe adása,
- a szakszervezetek és az általuk kivívott jóléti állam visszaszorítása a fejlett országokban,
- a hírközlés fejlődése, amely gombnyomásra lehetővé teszi dollármilliók mozgatását. (1986-ban naponta 290 milliárd dollár mozgott a külföldi valuta-piacokon, 1990-ben már 700 milliárd.)

A világméretű versengés felerősödése erőteljes költségcsökkentési megoldásokra kényszeríti a vállalatokat, aminek legkézenfekvőbb módja a bérkiadások lefaragása, amit a kormányzatok adópolitikája idéz elő. A bérek esetében ugyanis magasabbak a vállalkozások terhei, mint a természeti erőforrások esetében.

A nagyvállalatok jelenlegi fő mozgásiránya: egyre többet és többet termelni egyre kevesebb munkaerővel. Az elmúlt évtizedben az 500 legnagyobb vállalatnál évente 400 ezer állás szűnt meg. A ma leggyorsabban fejlődő területek - a biotechnológia és az informatika - nagyon kevés munkaerőt igényelnek.

Szűkülő világunkban a vállalati növekedés leghatékonyabb eszköze nem az új beruházások létesítése, hanem a piaci részesedés bővítése a kisebb vetélytársak felvásárlása és a vállalatok összeolvadása révén.

A folyamat következtében a repülési, elektronikai és informatikai ipar gyakorlatilag 5, a gyorséteztetés 2, az üdítőital- és dohányipar pedig lényegében véve 5 óriásvállalat ellenőrzése alatt áll. A vállalat-összeolvadások jellemző példája volt a Novartis keletkezése 1996-ban a Sandoz és a Ciba-Geigy összeolvadásával, a világ második legnagyobb gyógyszeripari cégét hozva így létre*. A „házasságot” a hatékonyság és a költségcsökkentés jelszavával azonnal jelentős munkaerő-elbocsátások követték. Ez az összeolvadások jellemző kísérőjelensége, miközben a kormányok által adott támogatások és előnyök formájában a költségeket a globalizáció áldozatai fizetik meg.

1. ábra: az autóiipari cégek összpontosulása néhány vállalat kezében

Néhány jellemző az óriásvállalatok működésének kötelező szabályai közül:

A haszon kényszere: A haszon minden vállalati elhatározás mozgatórugója. Fontosabb, mint a közösség jóléte, a dolgozók egészsége, az emberek egészsége, a béke, a környezet megőrzése vagy a nemzet biztonsága. Egyes cégek még a szülőországukban „ellenségnek” számító országokkal - például Líbiával, Iránnal, Kubával - való kereskedésnek is meglelik a módját.

A növekedési kényszer: az óriásvállalatok élete a növekedésen múlik. Ez a beruházókkal való kapcsolatuktól, a tőzsdétől, a bankok és a közönség érzékenységétől függ. A növekedés érdekében a vállalatok a világ eldugott sarkaiban fölkeresik a ritka forrásokat és a föld néhány megmaradt ősi helyét fölhaladják a termelés érdekében. A forrásokban gazdag területek lakosainak föl kell adni hagyományos életmódjukat.

Vetélkedés és agresszió - A vállalatokon belül nagyon fontos szerepe van az alkalmazottak és vezetők közötti együttműködésnek. Ugyanakkor a vállalaton belül mindenki rákényszerül arra is, hogy a másik alkalmazottal versenyezzen. A vállalati karrier érdekében rákényszerülnek minden kínálkozó alkalom megragadására mind a vállalaton belül a munkatársakkal szembeni agresszív nyomulásra, mind a vetélytárs cégek kiszorítására.

* Azóta újabb vállalatösszevonás következtében a Novartis és Zeneca házasságából még nagyobb agrokémiai, gyógyszeripari vállalatóriás született, a Syngenta.

Erkölcstől való elszakadás (amoralitás). A vállalatok döntéshozóinak személytelennek kell lenniük, nem lehetnek érzéseik, erkölcsük vagy önzetlen céljaik, ezért a közösségi célokkal vagy a környezeti egészséggel ellentétes elhatározásaik nem ébresztenek bennük lelkiismeretfurdalást. A vállalati vezetők díjazták a „tárgyilagos” döntéshozatalhoz szükséges érzelmentességet.

A vállalatok ugyanakkor igyekeznek leplezni erkölcs-től való elszakadásukat és önzetlennek mutatni magukat. Újabban az amerikai ipar arra irányuló erőfeszítéseket tesz, hogy saját magát jó színben tüntesse fel: látszólag aggódnak a környezet tisztaságáért, támogatják a művészetet és a kábítószer-ellenes programokat. Ezekkel a látszat jótékonyági tevékenységekkel azt próbálják kimutatni a társadalom iránt érzett felelősségtudatukat, miközben egyáltalán nem vállalják fel a tevékenységük szociális, környezeti és egyéb következményeit.

Mennyiségi szemlélet. A társaságok számára fontos, hogy a szubjektív információt objektív formába alakítsák, számokká változtassák. Ezért kizárják a döntési folyamatból mindent, amit nem alakítható számokká. Például az erdők szubjektív vagy spirituális vonatkozásait nem lehet számokká alakítani, tehát nem lehet beilleszteni a vállalatok egyenleteibe. Az erdők szerintük csupán még „lábon álló deszkák”.

Időn kívüli lét: A gazdasági társaságok időn és téren kívüliek: csak papíron létező törvényes teremtmények. Nem pusztulnak el természetes halállal; túlélnek teremtőiket. Nincs helyi kötődésük az alkalmazottak vagy a szomszédok felé. Egy gazdasági társaság nem rendelkezik erkölccsel, nincsenek kötelezettségei, nincs fizikai megtestesülése (a gyár az, ami fizikai egység, nem a vállalat). Egy vállalat minden tevékenységét egyetlen zavaró körülmény első jelére - pl. az alkalmazottak követeléseire, az adók fölemelésére, vagy megszorító környezeti szabályozásra - áthelyezi máshová.

Harcban a Természettel: A vállalati emberek személyükben szerethetik esetleg a természetet, de maguk a vállalatok belső működési törvénye, hogy beleavatkozzanak a természetbe, megváltoztassák és átalakítsák azt. Az árucikkeket előállító cégek haszna abból ered, hogy a nyersanyagokat átalakítják eladható dolgokká. A földben levő fémekből gépkocsit készítenek, a fákból deszkát, házat, bútort és papírárut. Az olajból energia lesz. Minden termékben benne van egy kis darab új alakra hozott természet. Minden gyártási eljárás a természet megváltoztatásával jár együtt. Ha a bolygó egyik részén fölhasználták a forrásokat, a vállalatok máshová költöznek.

Ez a természetátalakítás minden olyan társadalomra jellemző, ahol kialakult a termelés. Azonban ma a folyamat fölgyorsult, mivel a vállalatoknak növekedniük kell, egyre gyorsabb ütemben kimerítve a forrásokat és földolgozva azokat. Eközben azonban a fogyasztás is felgyorsult - a vállalatok alapvető érdeke meggyőzni az embereket, hogy az árucikkek az anyagi megelégedettség forrásai. Az önellátásból adódó elégedettség ugyanis - belső elégedettség, a természeti elkötelezettség vagy a meggazdagodási vágy hiánya - veszélyezteteti vállalatok céljait. Így hát végül a vállalatok pusztítják a természetet.

Mindent egyformává változtatás (homogenizáció): Az amerikai retorika szerint az áruterelő társadalom nagyobb választási lehetőségeket és sokféleséget ad, mint a többi társadalom. A „választék” azonban nem jelent többet, mint hogy különféle nevekkel azonos termékeket kapunk. A vállalatok abban érdekeltek, hogy mindannyian azonos módon éljünk, ugyanabban a megvásárolt dologban leljük az örömeinket, egy olyan világban, amelyben minden család elszigetelten él a családi otthonában és ugyanolyan eszközei vannak, mint a szomszéd családoknak.

2. A nemzetek feletti vállalatok és a környezet

A környezet károsításában fő szerepet játszanak a nemzetekfeletti vállalatok:

- ők bocsátják ki az ipari eredetű üvegházgázok több mint felét (BPAmoco, ExxonMobil, Shell)
- teljesen az ő kezükben van az ózonkárosító freonok előállítása és hasznosítása; (ICI, DuPont)
- a bányászatban is a nemzetekfeletti cégek a fő kulcsszereplők (6 vállalat ellenőrzi a világ alumínium-kitermelésének 63%-át;). A bányászati tevékenységek rengeteg problémával járnak: helyi lakosok kitelepítése, élőhelyek elpusztítása, folyószennyezés (Rio Tinto Zink, Newmont, Esmeralda)
- a mezőgazdaságban ők ellenőrzik a kivitelre szánt termények termőterületének 80%-át; 20 vállalat ellenőrzi a növényvédőszer-eladások 90%-át;
- ők felelősek elsősorban a környezetkárosító technológiák és termékek átadásáért: pl. az 1980-as évek végén az EÁ növényvédőszer-kivitelének 25%-át otthon már betiltott termékek alkották;
- reklámjaikkal pazarló és fenntarthatatlan életmódra serkentenek.

Néhány multinacionális cég, amely valamilyen szempontból kivívta a környezetvédő szervezetek figyelmét:

DuPont

A DuPont vezető szerepet játszott az ózonréteg pusztításában, az Egyesült Államok egyik legnagyobb veszélyeshulladék-termelője és az ólomtartalmú benzinadalékok egyik utolsó előállítója volt (egész 1991-ig). A DuPont találta ki a freonokat, és állította elő ezek világ-termelésének 25%-át. A cég növényvédő szereket is gyárt, és Floridában eddig már több, mint 500 millió dollár kártérítést kellett fizetnie a Benlate nevű szer által a talajban és a termésben okozott károk miatt.

A DuPont 1991-ben 120 ezer tonna veszélyes hulladékot termelt az EÁ-ban - az EPA szerint többet, mint bármely más vállalat. 1991 márciusában a DuPont Quimica Flour nevű mexikói gyára körül annyira elszennyeződött a környezet, hogy a kormány 30 ezer család kitelepítését rendelte el.

Union Carbide

A századvég egyik legnagyobb környezetvédelmi katasztrófája a Union Carbide bhopali vegyipari gyárában történt: 1984. decemberében amikor a gyárból kiszabadult a mérgező metilizocianát, az első héten hatezer ember halt meg. Azóta 16 ezerre emelkedett a halálos áldozatok száma, és több százezerre tehető azok száma, akik valamiféle egészségkárosodást szenvedtek. A mérgezettenek között följegyeztek vese, lép és májkárosodást, a női szaporodási szervekét. Csökkent a mérgezettenek immunválasza, könnyebben betegszenek meg például tbc-ben. Mutációk jelentkeztek a mérgezettenek gyerekeinél. A biztonsági rendszer nem volt megfelelő, s ezt tudták a gyár vezetői is.

A vállalat elnöke, Warren M. Ander először annyira kiborult, hogy azt mondta, egész életét azzal fogja tölteni, hogy cég által okozott gondokat helyrehozza, hogy megjavuljon. Később a Business Week idézete szerint már azt mondta, hogy akkor túlreagálta a helyzetet, és azóta felkészült a vállalat vezetésére, és harcolni fog, hogy a vállalatnak ne kelljen az okozott károkat és a helyreállítási költségeket kifizetnie.

Mitsubishi:

A vállalatcsoportot komoly felelősség terheli a világ esőerdőinek eltűnése kapcsán. Mára a társaság a világ legnagyobb fakitermelőjévé nőtte ki magát.

Kivágják a fákat a Fülöp-szigeteken, Malaysiában, Indonéziában, Pápua Új Guineában és valószínű az érdekeltségük a burmai, thaiföldi, vietnami, kambodzsai, laoszi fakitermelésekben. Tevékenyek Dél-Amerikában: Brazíliában, Bolíviában és Chilében, valamint Szibériában. Kánadában mindenütt jelen vannak: ott a sarkvidéki őserdőket irtják. A Mitsubishi cég vádolható törvénytelen fakitermelés, a szennyezési határértékek megsértése, adócsalás, stb. miatt.

A társaság radioaktív anyagokkal szennyezte Malajziát (ritkaföldfémek termelése során keletkezett hulladék helytelen tárolása révén), 14 atomerőművet épített Japánban és továbbiakat Kínában és Indonéziában.

Ezek után egyre több helyen tiltakoznak a szervezetek a vállalat tevékenysége ellen, bojkottálják áruik megvásárlását (elsősorban a gépkocsikét).

ExxonMobil:

A vállalat a két olajipari óriás, az Exxon és a Mobil egyesülésével jött létre 1999-ben. Főleg az Exxonnak van rossz híre a zöld szervezetek között, de az is köztudomású, hogy a kiotói éghajlatváltozási keretegyezmény legfőbb ellenzője az Exxon és a Mobil volt.

1989. március 24-én Alaszka partjainál zátonyra futott az Exxon Valdez tankhajó, s a kiömlött 11 millió hordó nyersolaj ökológiai katasztrófát okozott. Az olajszennyezéstől tömegével elhullott állatok képe bejárta a világsajtót. Becslések szerint mintegy 100-300 ezer madár lehetett az áldozata a katasztrófának. Több mint ezer fokozottan védett rozmár is elpusztult a beleset következtében. A partvidék több mint 1400 km hosszan szennyeződött.

1998-ban az Egyesült Államok igazságügy-minisztériuma a Tiszta Levegő törvény 200 alkalommal történő megsértésével vádolta meg az Exxont. A Citizens for a Better Environment szervezet több tízezer ivóvízforrás elszennyezése miatt okolta az Exxont. 1998 januárjában több mint 40 ezer hordó olaj ömlött ki a Mobil olajvezetékéből Nigéria partjainál.

Az ExxonMobil vezette konzorcium kezdte el építeni a Csád-Kamerun Kőolajvezetékét. A beruházás jelentős tiltakozást váltott ki a társadalmi szervezetek körében. A tervek szerint egy 650 km hosszú kőolajvezeték épül Csádból a Guineai-öböl felé. Kameruni parti esőerdőkön, fontos folyórendszereken vezetne keresztül. A környezetvédő szervezetek az erdőirtás, folyószennyezés miatt aggódnak. A Világbank is elismeri, hogy a beruházás a térségben az olajipari fejlesztések erősödéséhez valamint az üvegház gázok hosszú távú felhalmozódásához vezet, az egész bolygó környezeti állapotát veszélyeztetve. Nagy a valószínűsége, hogy a csádi polgárok semmit sem fognak élvezni a Világbank által pénzelt befektetés előnyeiből, viszont lehetséges, hogy a csádi kormány fegyverkezésre fogja költeni az olajbevételeket.

Shell:

A cég elsősorban a Nigériában elkövetett bűnei miatt vívta ki a civil szervezetek ellenszenvét. A 90-es évek közepén az ogoni törzs tagjai tiltakoztak a földjükön keresztül vezetett olajvezetékek miatt, amely elfoglalta földjeiket, a szivárgó olaj pedig tönkretette a termőtalajt, a mangrove mocsarakat. A tiltakozó tömeg ellen a nigériai kormány a Shell támogatásával erőszakot vetett be, több embert meggyilkoltak, s tiltakozók szellemi vezérért, Ken-saro-Wiva költőt - a nemzetközi tiltakozás ellenére - több társával együtt kivégezték. A Shell egyik vezetője a nemrégiben ismerte be, hogy pár évvel ezelőtt kézfegyvereket vásároltak a nigériai rendőrség számára.

Éghajlatváltozás:

Az éghajlatváltozás előidézésében elsősorban a legnagyobb olajipari cégeknek, valamint a szénerőműveket üzemeltető vállalatoknak van jelentős szerepe. De emellett a közlekedés is jelentősen hozzájárul az éghajlatváltozáshoz, ezért az összes szállítással, kereskedelemmel foglalkozó cégnek komoly felelőssége van. A nemzetek feletti vállalatok az éghajlatváltozással kapcsolatban éveken keresztül tudósok sorait fizették meg, hogy olyan tanulmányokat közöljenek velünk, amely kétségbe vonja az éghajlatváltozást.

És bár az éghajlatváltozás ténye ma már egyre inkább nyilvánvaló, a legújabb ENSZ jelentések is igazolják, hogy jelentős részben az emberi tevékenységnek köszönhető az klímaváltozás, mégis mindent elkövetnek ezek a cégek azért, hogy ne kelljen korlátozniuk széndioxid kibocsátásukat. A kiotói klímátárgyalásokon minden trükköt bevetettek, hogy különféle kiskapukon (például kibocsátás-kereskedelem) keresztül megmaradjon a lehetőségük arra, hogy tovább fűtsék az éghajlatot. Ezeknek a cégeknek jelentős befolyásuk van az Egyesült Államok tárgyaló delegációjára, s ezek után nem csoda, hogy a 2000 novemberében lezajlott hágai klímátárgyalások kudarcba fulladtak.

A 2000. évi amerikai elnökválasztási kampány során George W. Bush legfőbb támogatói között voltak a legnagyobb olajvállalatok, az Exxon Mobil, a Chevron Texaco és a BP Amoco. Mivel e cégeknek nem érdeke a fosszilis energiahordozók felhasználásának csökkentése, ezért röviddel hivatalba lépése után az új elnök bejelentette, hogy az Egyesült Államok nem ratifikálja az éghajlatváltozásról szóló Kiotói Egyezményt. (Az egyezményben ugyanis az Egyesült Államok azt vállalta, hogy 2012-ig 7%-kal csökkenti széndioxid kibocsátását - ehhez képest az EÁ kibocsátása 1990 és 2000 között 10%-kal nőtt.

Néhány földrész, ország ill. nagyvállalat éves széndioxid kibocsátása

	millió tonna CO ₂ / év
Dél-Amerika	747,3
Afrika	745,6
BP Amoco	622,6
ExxonMobil	601,4
Nagy-Britannia	543,3
Shell	493,7
Közép-Amerika	477,0
Kanada	470,8
Olaszország	410,0
Franciaország	362,0
Mexikó	327,6
Brazília	287,5
Ausztrália	286,0
Szaúd-Arábia	227,1
Chevron	187,6
Hollandia	178,8
Törökország	160,5
Thaiföld	155,5
Texaco	145,7

Forrás: Corporatewatch US

Génmanipuláció:

Korábban szennyezésekről elhíresült vegyipari cégek újabban a biotechnológia felé fordultak.

Aventis: E német-francia cég amerikai leányvállalata körül 2000 őszén robbant ki a botrány. A mintegy tucat környezetvédő szervezetet tömörítő GE Alert hálózat nyilvánosságra hozta, hogy a Kraft Foods által forgalmazott csipszekben olyan, az Aventis által kifejlesztett génmódostott kukoricafélét (Starlink) találtak, amely - feltételezett allergiakeltő hatása miatt - emberi fogyasztásra nem engedélyezett. Később más cégek termékeiben is találtak ebből a génmanipulált kukoricafajtából. Emiatt vállalatok sora kényszerült a boltok polcairól visszavonni ezeket az élelmiszereket. Az ügy hátterében az áll, hogy amikor az Aventis eladta az amerikai gazdáknak a Starlink vetőmagot, nem tájékoztatta őket, hogy az csak állati fogyasztásra engedélyezett. Az eset kapcsán 2000. november végéig 44-en jelentették be, hogy Starlink tartalmú termék elfogyasztása után allergiás panaszokkal betegedtek meg. Ezek közül az EPA (az amerikai környezetvédelmi hivatal) által felkért szakértő bizottság megállapította, hogy 14 esetben nagyon valószínű, hogy a Starlink okozta a megbetegedéseket. Az amerikai cég most tengerentúli országokban próbál megszabadulni az amerikai piacon eladhatatlan génmanipulált kukoricától. Japánban már többször beszámoltak arról, hogy Starlinket találtak a kukorica szállítmányokban.

Monsanto: a cég elsősorban Amerikában híresült el vegyipari tevékenysége és az ahhoz kötődő szennyezések miatt. Napjainkban a génmanipuláció területén való agresszív terjeszkedése miatt vált a zöld szervezetek fő célpontjává. Egyik fő terméke a glüfozát tartalmú Roundup gyomirtó szer, amely minden növényt elpusztít. Ehhez fejlesztettek ki olyan génmanipulált szója fajtát, amely ellenáll e gyomirtónak. Így a vegyszert és a vetőmagot együtt tudják forgalmazni. E vetőmag elterjedése tovább fokozza majd a gyomirtó szerek használatát. Ráadásul a cég a gazdákkal olyan szerződést kötött, hogy a vetőmagokat a cég engedélye nélkül a következő évben nem ültethetik el.

A Friends of the Earth International (Föld Barátai) tagszervezetei kampányainak a következő nemzetek-feletti cégek állnak a középpontjában:

Ország/szervezet	
Anglia, Wales, Észak-Írország (EWNI)	Shell, Rio Tinto, Tarmac, Monsanto, Sinar Mas (indonéz), KTL, CGNU, Scotts (USA), Balfour Beatty
Banglades	Shell
Chile	Boise, Cascade
Curacao-szigetek	Shell
Csehország	Westinghouse/BNFL, Monsanto
Grenada	Ritz-Carlton Hotel
Hollandia	Shell
Kolumbia	Occidental, BP, Exxon, RioTinto
Norvégia	Monsanto, Bayer, RhonePoulenc
Peru	Doerum, Manhattan, Newmont, Monto Blanco
Project Underground	Newmont, Chevron, Occidental
Skócia	Redland Lafaze, British Energy
Sri Lanka	IMC/Agrico, Tomen Phosphate Industries
Uruguay	Shell, Gas de France, North Ltd, Greenstone, Weyerhaeuser, Monsanto, Aventis, Novartis

A vállalatok zöldülése vagy zöldrefestés?

Az elmúlt évtizedekben ahogy erősödtek a természetvédő szervezetek, és a figyelem is a környezetvédelem felé fordult, erősödött a lakosság környezeti tudatossága, egyre több vállalat volt kénytelen változtatni gyakorlatán. De általában nem a tisztább eljárások megvalósítására törekedtek és törekszenek, hanem a mérgező hulladékok „kezelésére”. Egész iparág összpontosít erre a feladatra: a „környezeti ipar”. Ennek termelési értéke évi 200 milliárd dollár volt már 1990-ben. Csak összehasonlításképpen: a repülőgépipar éves forgalma 180 milliárd, a vegyipar esetében az 500 milliárd. A megelőzés helyett többnyire „csővégi” megoldásokra összpontosítanak, hulladéklerakók és égetők építését erőltetik. A kevesebb termelés, a kevesebb hulladék termelése helyett inkább azok utólagos kezelésére összpontosítanak, hiszen abból lehet bevétel.

A DuPont még 1974-ben kimondta: „a hulladékok lerakását kell szabályozni és nem azt, hogy milyen gyártási eljárásokat használunk és mit termelünk.”

Néhány helyen azért hosszú évtizedes vonakodás után, de elkezdtek bevezetni a tisztább termelési technológiákat. De ennél még jellemzőbb folyamat, hogy a szennyező iparágakat kitelepítették olyan fejlődő országokba, ahol alacsonyabb környezeti normák, illetve alacsonyabb környezeti kultúra jellemző. Így aztán otthon könnyen tetszeleghetnek „környezetbarát” cég színében.

A Sandoz például az 1986-os rajnai baleset után Braziliába költöztette teljes szulfoton-termelését. A Dow Chemical, az ICI, a Solvay - Mexikóba, Braziliába, Arábiába, Egyiptomba, Thaiföldre, Indiába, Taiwanra és Kínába helyezte ki a termelést. A Mitsubishi Malaysiában olyan üzem épített, amit Japánban nem engedélyeztek.

A szennyező üzemek kitelepítése mellett a „zöld” arculat megteremtésének elterjedt módszere az úgynevezett „zöldrefestés”. A valódi környezetbarát megoldások bevezetése helyett egy-egy cégnek sokkal jobban megéri, ha olyan marketing kampányra költenek, amelynek során azt a benyomást keltik a fogyasztóban, hogy a cég milyen felelősen viselkedik, milyen sokat tesz a környezet védelméért. A „zöldrefestés” egy finom PR stratégiát takar, amelyet azok a természetromboló óriáscégek használnak fel, amelyek megpróbálnak környezetbarátnak tűnni, a környezetvédelmi aktivisták nyelvezetét használva. Reklámcégeket, közönségkapcsolat (PR) cégeket bíznak meg, hogy kialakítsák a cég „zöld” arculatát, termékeiken „környezetbarát”, „ózonbarát” feliratokat, „újrahasznosítható”, „der Grüne Punkt” jelzéseket helyeznek el anélkül, hogy azoknak közük lenne a környezet védelméhez.

Szintén a „zöldrefestés” eszköztárába tartozik, hogy úgynevezett „civil szervezeteket” támogatnak, amelyek a környezetvédők ellen kampányolnak (pl. Wise Use) a multik érdekeit képviselve, valamint tudósokat fizetnek le, hogy cáfolják az éghajlatváltozás tényét vagy a génmanipulált termékek kockázatait. Hatalmas pénzeket adnak PR cégeknek (mint például a Burson-Marsteller, Edelman, Hill & Knowlton), akik óriási reklámhadjáratot végeznek a multik érdekében (például a kiotói klímátárgyalások idején a vállalatok szén-dioxid kibocsátását korlátozó javaslatok ellen). Környezetvédelmi konferenciákat szerveznek, nagy hűhót csapnak az önkéntes vállalások folyamatos bővítéséről, környezetvédelmi díjat adnak egy-egy cégnek. Mindezek az erőfeszítések azt célozzák, hogy ezáltal elkerülhessék e cégek környezetpusztító tevékenységeinek korlátozására irányuló kötelező érvényű szabályok bevezetését.

1999 májusában, a Connecticut Főiskola az „Inherit the Earth” díjat a Monsanto cégnek ítélte oda, környezettudatos üzleti tevékenységéért.

A zöldrefestés (angolul: „greenwash”) már annyira elterjedt, hogy ma már a Concise Oxford English helyesírási szótárban is szerepel: „egy szervezet hamis információt terjeszt annak érdekében, hogy a környezettudatos arculatot alakítson ki magáról.”

Az amerikai Corporate Watch szervezet meghatározása szerint a zöldrefestés: „1) Környezetpusztító vagy társadalmilag ártalmas cégek kísérlete megőrizni vagy kiterjeszteni piacaikat környezetbarátnak tetteve magukat és úgy tenni, mintha ők lennének a szegénység elleni küzdelem vezetői. 2) Bármilyen, a fogyasztók vagy a döntéshozók agymosására irányuló kísérlet, amely azt célozza, hogy azt higgyék, hogy a szennyező óriásvállalatok a környezetileg fenntartható fejlődés kulcsa.”

A zöldrefestésben leggyakrabban közreműködő PR cégek egyike a Burson Marstellers, amelynek 28 országban 56 irodája van. Ők voltak azok, akik segítettek tisztára mosni a Union Carbide cég arculatát a bhopali katasztrófa után, ők igyekeztek kisebbíteni a harrisburgi nukleáris baleset jelentőségét, zöldre festeni az Exxon arculatát az 1989-es Exxon Valdez tankhajó balesete után. A Monsanto-t az Egyesült Államokban segítették abban a kampányban, hogy ne kelljen címkézniük a szarvasmarha növekedési hormont tartalmazó tejet. Az európai géntechnológia cégeket tömörítő Europabio lobbiszervezettel is együttműködnek annak érdekében, hogy a géntechnológiát elfogadottá tegyék a földrészen. A Burson Marsteller emellett gyakran működik együtt diktátorokkal is és emberi jogsértésekért felelős kormányokkal, hogy a nemzetközi közvélemény számára szebb képet fessenek (pl. a Kelet-Timorban több százezer ember meggyilkolásáért felelős indonéz diktátor Suharto vagy az 1988-as szöuli olimpia előtt a dél-koreai kormány is az ügyfelük volt).

3. Nemzetek feletti vállalatok Magyarországon

Az elmúlt évtizedben különféle kedvezményekkel (adómentesség, munkahelyi létesítési támogatások, ipari parkok, infrastruktúra biztosítása) zöldmezős és néha barnamezős beruházásokkal csábították be hazánkba a külföldi vállalatokat. Ennek eredményeképpen ma már a hazánkban működő vállalatok 80%-a külföldi cégek kezén van. Egyes közgazdászok szerint ez az arány már visszafordíthatatlan változásokat okoz egy ország gazdaságában.

A privatizáció során egész iparágak, szektorok kerültek külföldi kézbe (energiaszektor, növényolaj-ipar, cementipar, építőipar, tejipar). Sok esetben a cégek elsősorban piacvásárlás, vagy a hazai márkák megszerzése céljából vették meg a hazai vállalatokat. Volt olyan eset, amikor a privatizáció után a külföldi cég leállította a Magyarországról történő exportot az anyaország felé. Több esetben leállították a termelést, bezárták a gyárat, elbocsátották a munkásokat.

Miközben a külföldi cégek jelentős adókedvezményeket kapnak, az állam nem sok bevételhez jut e vállalatok tevékenysége következtében, mert a nyereség kijuttatására az országból különféle tökekimenekítési módszereket alkalmaznak: know-how, licencjogok, rendkívül magas menedzsmentszolgáltatási és tanácsadói megbízási díjak, stb.

A **Suzuki** esztergomi gépkocsi-összeszerelő üzeme 1991-ben kezdett termelni, évi 50.000 db gépkocsit. 1000 embert alkalmaznak, a gyár alaptőkéje induláskor 5 milliárd jen, a magyar részesedés 60% felett volt. 10.494 milliárd jen kölcsönt adtak a japánok, amiért a magyar állam biztosítékot nyújt. A Suzuki *10 évre adómentességet* kapott, s 22%-os vámsökkentést a behozott alkatrészekre. További kedvezményeket is kaptak, hogy munkahelyteremtésre és beruházásra.

A **Ford** székesfehérvári autóalkatrész-gyárának létesítésére szintén megkapta a *10 éves adómentességet*, és egyéb kedvezményeket. Az új üzemben 670 embert alkalmaznak.

A cégeknek Magyarországi letelepedésekor azzal érveltek, hogy munkahelyeket teremtenek. De ha a Suzuki, a Ford és a GM új munkahelyeit számoljuk, akkor ez munkahelyenként 11.9 millió Ft-ot jelent. Abban az időszakban Magyarországon egy munkahely teremtésének a költsége csak félmillió Ft volt!

A **General Motors** gépkocsi összeszerelő üzemét nyitott 1992-ben Szentgotthárdon. 1990-ben, amikor a gyár még épült, egy szentgotthárdi lap GM vezetőket idézett, akik elismerték, hogy nem tudnak mit csinálni a gyár mérgező hulladékaival, s hogy ők nem tudnak megbirkózni minden környezeti gonddal. Nem volt kötelező környezeti hatásvizsgálat az üzem megnyitása előtt.

A **Danone** alig fél évvel azután, hogy 2000 végén megvásárolta a Győri Keksz és Ostyagyárat, ezzel 60%-os részesedést szerezve a hazai keksz és ostyapiacra, bejelentette, hogy bezárja a győri gyárat. A 101 éves múltú visszatekintő gyár bezárásának terve, mintegy 700 munkahely megszűnését jelentené. Felmerült az is, hogy ezáltal a közkedvelt, hagyományos győri termékek (Pilóta keksz, Balaton szelet, Vaniliás karika) eltűnnének a piacról. Mindezt tetézte még, hogy a Danone igazgatója a győri polgármester előtt kijelentette, hogy ők nem gyárat vettek, csak piacot. Az eset hatalmas felháborodást keltett a hazai közvéleményben: az interneten keresztül szinte egy nap alatt országos bojkott szerveződött, több tüntetés is volt a győri kekszyár előtt, s a győri polgármester, valamint a gazdasági miniszter is tárgyalást kezdett a francia tulajdonú cég vezetőivel. A cég vezetői tettek egy homályos szóbeli ígéretet, hogy

mindent megtesznek a győri munkahelyek megmentése érdekében, de erre nem adtak írásos garanciát. A fogyasztók bojkottjának hatására, amelynek következtében a Danone termékeinek forgalma 10%-kal csökkent, végül a cég meghátrált, és úgy döntöttek, hogy nem zárják be a gyárat. A győri kekszüzemben mintegy 300 munkahely szűnik meg, az átszervezés minden második dolgozót érint. Mintegy 200-at küldenek el az üzemből, mert megszűnik a munkahelyük. A jövőben a cégcsoport székesfehérvári gyárat fejlesztik, ezért 120 győri munkást oda terveznek áthelyezni. A kényszerű költözködésnek a győriek nem örülnek, hiszen érzelmileg jobban kötődnek lakóhelyükhöz, mint azt a francia tulajdonosok gondolják. Sokak szerint az, hogy most nem zárják be a győri kekszgyárat, csak félsiker - szakértők kevés esélyt látnak arra, hogy a gyár öt évnél tovább kihúzza bezárás nélkül. A kedvező fekvésű terület ugyanis az ingatlanüzletben állandó kísértést jelent. Ezért a bizalmatlan fogyasztók tovább folytatják a Danone elleni bojkottot.

Környezet és a multik Magyarországon

Bár a hazai környezetvédő mozgalom még nem túl sokat foglalkozott a nemzetekfeletti cégek tevékenységeivel, kedvezőtlen tapasztalatok már így is vannak - elsősorban a hulladék, csomagolás és a zöldfelületek csökkenése kapcsán, valamint egy két évvel ezelőtti ipari baleset kapcsán folyószennyezés miatt.

Magyarországon az elmúlt évtizedben a következő nemzetekfeletti cégekkel volt gondja a zöld szervezeteknek (nem teljes lista):

Coca Cola és **Pepsi Cola**: a két cég tíz év alatt szintet teljesen tönkretette az üdítőitalok hazánkban évtizedeken át tökéletesen működő visszaváltó rendszerét. Először bevezették az egyszerűhasználatos, eldobó műanyag PET palackokat és a fémdobozos üdítőitalokat, majd 1993-ban a többszörhasználatos műanyagpalackokat (PRB). A PRB palackok bevezetésével nem az eldobó műanyagpalackok helyettesítése volt a cél, hanem a vásárlók által akkor még mindig jelentős mértékben választott betétes üvegeket kívánták kiszorítani a piacról. A kereskedők hathatós támogatásával sikerült elérniük, hogy a fogyasztók a visszaváltható üveggel szinte azonos értékűnek fogadják el a visszaváltható műanyagpalackot. Ehhez jelentősen hozzájárult, hogy a reklámok és plakátok által azt sugallták, hogy a PRB palack is üveg (pl. „+üveg” feliratok az üdítő polcokon). Emellett környezetvédelmi kormányzat gyengesége is segítette a műanyagpalackok terjedését, amikor bevezették csomagolóanyagok termékdíját, a szabályok elsősorban a csomagolóiparnak - s így az itt említett két cégnek is - kedveztek.

Az évtized második felére sikerült kiszorítaniuk a visszaváltható üveget a magyar piacról. A műanyagpalackok bevezetése a csomagolóanyag hulladék jelentős megnövekedését eredményezi. Még a visszaváltható PRB palackok is jóval több hulladékot jelentenek, hiszen míg az üveget akár 40-50 alkalommal is újra lehetett tölteni, a műanyagpalackok a legjobb esetben is csak 6-8 újratöltést érnek meg, s ezután a hulladéklerakókra kerülnek. Ezzel szemben az üveget újra lehetett olvasztani. Emellett az a tény, hogy mind a Pepsi mind Coca Cola egyetlen töltőüzemet működtet az országban, a szállítási távolságok és a közúti szállításból fakadó környezeti károk növekedését eredményezi. Ráadásul a Pepsi a visszaváltható PRB-palackokat Hollandiából üres állapotban szállítja kamionokon Magyarországra.

2001 októberében a Pepsi félrevezető reklámkampányt indított a visszaváltható műanyagpalackok ellen, az eldobó palackokat népszerűsítve. A kampányt a környezetvédő szervezetek hatalmas felháborodása követte. Ennek következtében a cég egy hónap után kénytelen volt leállítani az akciót, amelyről azóta a Reklámetikai Bizottság is kijelentette, hogy mind a gazdasági reklámtevékenységről szóló törvényt, mind pedig a Magyar Reklámetikai Kódex

előírásait sérti. A reklámtörvény ugyanis kimondja: „Tilos közzé tenni olyan reklámot, amely ... környezet-, illetve természetkárosító magatartásra ösztönöz.”

Tetra Pack: a betétes, visszaváltható üveges rostos üdítőitalok eltüntetése a piacról, helyettük az eldobó, egyutas kombinált dobozos csomagolás elterjesztése. Hasonlóan az üdítőkhöz, a tejtermékeknel is elterjesztették a kombinált dobozos csomagolást. Ráadásul a fogyasztókkal nagyrészt sikerült elhitetniük, hogy ez papírcsomagolás, sőt a fogyasztók megtévesztésére még olyan hirdetések is készített, amely azt sugallta, hogy ez környezetbarát csomagolás („tökéletesítjük a természetet”).

(Egy másik, kombinált dobozokat gyártó céget, a Combiblockot a versenyhivatal meg is büntette azért, mert környezetbarát csomagolásként reklámozta termékeit.)

McDonald's: Ezt a céget elsősorban a fogyasztói kultúra szimbólumának tekintik a hazai zöld szervezetek, az eldobó, rohanó fogyasztói életmód elterjesztésének mintaképeként. A céggel szemben nagyon sok kritika merült fel az évek során. Az eldobó csomagolások használata, ebből adódóan rengeteg hulladékot termelnek. Emellett egy másik gyakran hangoztatott vád, hogy a hamburgereikhez szükséges marhahús előállításához szükséges takarmányok és legelők igénye miatt, valamint a csomagoláshoz szükséges papír előállításához Dél-Amerikában esőerdőket irtanak ki. További vád a cég ellen, hogy rendkívül alacsony munkabérért, nem megfelelő körülmények között foglalkoztatja alkalmazottait. A McDonald'snál nem engedélyezik a szakszervezetek működését sem. A cég néhány évvel ezelőtt beperelt Angliában két környezetvédő aktivistát, akik szórólapon kritizálták a McDonald's tevékenységét. A két évig tartó perrel hazai környezetvédelmi folyóiratok is beszámoltak (pl. Kukabúvár). A vállalat ellen nemzetközi környezetvédő hálózatok egész sora küzd már évek óta (pl. McLibel Campaign).

TESCO: ez a cég a hozzá hasonló áruházláncok és bevásárlóközpontok terjedésével kiszorítja a helyi kiskereskedőket a piacról. Polcaikon elsősorban külföldön megtermelt, nagy szállítási igényű termékek találhatók meg. Ezek pedig többnyire jelentős környezeti terheléssel kerülnek előállításra (nagyüzemi termelés, vegyszerek, tartósítószer, stb.), a hatalmas szállítási távolságok miatt pedig még a légszennyezést is növelik.

Dunaújvárosban a Tesco a várost övező 9 hektáros véderdő helyén akarja felépíteni legújabb bevásárlóközpontját, veszélyeztetve ezzel a város lakóinak egészségét.

Budapesten és környékén hatalmas bevásárlóközpontok (TESCO, Auchan, Mammut, Campo-na, stb.) épültek korábbi zöldterületek beépítésével, sok fa esett áldozatul e beruházásoknak.

*

A romániai Nagybányán tevékenykedő **Aurul** bányavállalat ügye valószínűleg mindenki előtt ismert. 2000. január 30-án több mint 100 ezer köbméter cianid-tartalmú szennyvíz ömlött a Zazar folyón keresztül a Szamosba, majd a Tiszába és végül elszennyezte a Dunát is.

A szennyezés következtében óriási mértékben károsodott a Szamos és a Tisza élővilága, több mint ezer tonna hal pusztul el, köztük védett fajok is. A meddőből ciános technológiával aranyat kitermelő ausztrál-román Aurul vegyesvállalat olyan körülmények között végezte a tevékenységét, amelynek szinte törvényszerű következménye volt a baleset. Az ausztrál tulajdonos **Esmeralda Ltd.** valószínűleg a gyenge környezetvédelmi szabályozások miatt építette fel a vállalatát Nagybányán (ökgymatosítás). A minél nagyobb mértékű haszon-szerzést előtérbe helyezték a környezetvédelmi érdekekhez képest. A magyar állam 29,3 milliárd Ft-os kárigényt nyújtott be a céggel szemben. Valószínűleg évekig fog tartani, mire a Tisza magához tér az ökológiai katasztrófa után. Az ügyben az Aurul SA ill. az ausztrál tulajdonos Esmeralda Ltd. mellett a **Dresdner Bank** is érintett, ugyanis 8,5 millió dollár

kölcsönrel támogatták a beruházást. A magyar állam 29,3 milliárd Ft-os kárigényt nyújtott be a szennyező céggel szemben. A per során a cég megpróbálja húzni az időt: az első tárgyaláson az Aurul helyett a korábban ismeretlen, Transgold nevű cég jogi képviselője jelent meg, arra kényszerítve a bíróságot, hogy a jogállás tisztázásáig elnapolja az ügyet.

4. Mit tehetünk a nemzetekfeletti vállalatok uralta globális világban?

Elsősorban alaposan tájékozódunk a vállalatok tevékenységéről, termékeiről, és ismerőseinket is tájékoztatjuk.

Kritikus, etikus fogyasztóként döntünk a vásárlások során. Ne vásároljunk olyan cégek termékeit, akikről köztudott, hogy környezetszennyező módon állítják elő termékeiket, ilyen tevékenységeket támogatnak, túl sok reklámot alkalmaznak vagy a minél több fogyasztásra sarkallják a fogyasztókat. (A tájékozódáshoz hasznos lehet a *The Ethical Consumer* által összeállított szempontrendszer). Szintén érdemes figyelembe venni, hogy az adott termék rendelkezik-e valamilyen környezetbarát tanúsítvánnyal. Itt azonban vigyázni kell, mert sok vállalat használ „saját” öko jelzéseket a fogyasztók megtévesztésére. Hazánkban az egyetlen hivatalos ökobélyeg a „Cédrus”. Élelmiszer esetén pedig a Biokontroll Kht. ad ki tanúsítványt az organikus (bio) termékekről.

Italok esetén figyeljünk oda a csomagolásra is: olyan termékeket vásároljunk, amely visszaváltható üvegben kapható. Hosszú idő után ismét lehet kapni rostos üdítő italt is visszaváltható üvegben - egy hazai cég termeli.

Kerüljük a génmódosított termékeket (sajnos idehaza elég nehéz arról meggyőződni, hogy egy termék génmanipulált-e mert nincsenek bevizsgálva, így csak a forgalmazó önbevallására hagyatkozhatunk).

Részesítsük előnyben a helyben termelt termékeket, a helyi termelőket illetve az etikus befektetéseket végző vállalatokat (BodyShop, Ben & Jerry's, stb.). Sajnos jelenleg hazánkban még nem nagyon van mód etikus befektetésekre, reméljük lassan itthon is működni fog az etikus befektetéseket zászlajukra tűző bankot és vállalatok.

Levelet írhatunk a vállalatok vezetőinek, tájékoztatást kérhetünk a cég tevékenységéről, javasolhatjuk, hogy termelésük, termékeik legyenek környezetet kímélőbbek, vegyék figyelembe az emberi jogokat, stb.

Szervezetten, egyesületek és más társadalmi szervezetek keretében hatékonyabban lehet lépni a nemzetekfeletti vállalatok tevékenységeinek káros hatásai ellen. A Danone elleni bojkott sikere is mutatja, hogy hatékonyan fel lehet lépni még hazánkban is a nemzetek feletti vállalatok ellen.

Ma már több szervezet küzd azért, hogy nemzetközi egyezmények szabályozzák az óriás-vállalatok tevékenységét, felelősségére vonhatóságát.

Egyes zöld szervezetek a kampányuk célpontjában szereplő cégek részvényeiből vásárolnak egyet-egyed, így bejuthatnak a cég közgyűlésére, és ott felszólalhatnak, elmondhatják a cég tevékenységével kapcsolatos kritikájukat, pozitív változásokat szorgalmazhatnak.

Cégminősítés

A „*The Ethical Consumer*” kéthavonta megjelenő angol magazin, amely elsősorban fogyasztóvédelemmel foglalkozik. A környezettudatos fogyasztóhoz szól, akinek elsődleges szempontja, hogy olyan termékeket vásároljon, amelyek a lehető legkevésbé okoznak környezeti és/vagy társadalmi konfliktusokat. Röviden felsoroljuk az általuk alkalmazott minősítési szempontokat. Reméljük, rövidesen itthon is elérhetőek lesznek az ilyen kérdésekre vonatkozó információk.

I. Érdekeltségek diktatúrákban

Fekete pontot kap az a cég, amelynek min. 6 pontja gyűlik össze, kék pontot kap akinek 1-5 jön össze, üresen marad a hely a táblázatban, ha nem merült fel kritika.

2 pontot jelent, ha a cégnek érdekeltsége van a felsorolt országokban (ezek az országok nem felelnek meg az Amnesty International elvárásainak): *Afganisztán, Burma, Kolumbia, India, Indonézia, Irán, Irak, Libanon, Libéria, Mauritánia, Marokkó, Peru, Fülöp-szigetek, Szomália, Szíria, Törökország.*

1 pontot kap a cég, ha az alábbi országokban van üzleti tevékenysége (állítólag ezek egy fokkal jobb államok): *Algéria, Angola, Bahrain, Brazília, Kína, Egyiptom, Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Izrael, Jordánia, Kenya, Kuvait, Mali, Mexikó, Nepál, Nigéria, Pápua-Új-Guinea, Szenegál, Sri Lanka, Szudán, Uganda*

II. Szakszervezeti kapcsolatok

Fekete pont vagy kék pont, aszerint, hogy van-e az adott cégnél szakszervezeti probléma, ill. előfordul-e goromba válasz a munkások akcióira.

III. Bérek és munkakörülmények

Fekete pont vagy kék pont azon cégeknek, amelyeknél alacsonyabbak a bérek a létminimumnál vagy a dolgozók egészségét veszélyeztetik.

IV. Birtokháborítás

Vannak-e birtokviták? Rossz pont azoknak, akik bennszülöttek földjén építettek üzemet és kitelepítették az őslakosokat.

V. Környezet

Akik szennyeznek valamilyen formában a környezetet, azoknak rossz pont.

VI. Felelőtlen piaci magatartás

Fekete pont komoly egészségi károsításokkal járó szennyezések, kék pont egészségre káros termékek előállítása.

VII. Atomenergia

Fekete pont, ha a cég részt vesz uránbányászatban, atomerőművek építésében, eszközök előállításában és forgalmazásában, nukleáris kutatásban.

VIII. Fegyvergyártás

Fekete pont fegyverek gyártása, forgalmazása vagy bármilyen harci eszköz előállítása.

IX. Állatkísérletek

Fekete pont saját állatkísérletek, élveboncolás kísérletek alkalmazása.

X. Nagyüzemi állattartás

Fekete pont intenzív állattartás, állategészségügyi problémák, nem humánus állattartás, kék pont ahol nincs bizonyíték arra, hogy az állatokat humánusan tartják.

XI. Más állati jogsértések

Hús-, bőr- szőrmeüzletben résztvevő vállalatok vagy ezek gépeit előállítók.

XII. Politikai adományok

Bizonyított, hogy a pártokban mossák a pénzüket tisztára.

XIII. Bojkott felhívások

Rossz pont, ha bárhol a Földön valakik bojkottra szólítanak fel a cég ellen.

Függelékek
A világ 100 legnagyobb cége közül hazánkban jelen lévő vállalatok

Cég	Magyarországi leágazás
ExxonMobil	Esso Hungária Kereskedelmi Kft., Mobil Oil Hungary Kft
General Motors Co.	OPEL Southeast Europe Kft OPEL Magyarország Kft.
Ford Motor Co.	Ford Hungária Kft.
DaimlerChrysler AG	DaimlerChrysler AG Magyarországi Képvisellete, DaimlerChrysler RailSystems Máv DebisIT Services Unisoftware Kft. Dataware Kft
Mitsui and Co.	Mitsui and Co. Ltd.
Toyota Motor Corp.	Toyota Motor Hungary Kft. Denso Gyártó Magyarország Kft.
Mitsubishi Corp.	Mitsubishi Corp. Képviselati iroda
Itochu Corp.	Itochu Corp. Budapest
General Electric Co.	GE Hungary Rt. Budapest Bank Rt. Medicor rntgen rt.
Royal Dutch / Shell Group	Shell Hungary Rt. Shell Gas Hungary rt.
BPAmoco	BP magyarország Kereskedelmi Kft. Amoco Fabrics Magyarország Termelő Kft.
Marubeni Corp.	Marubeni Hungary Ltd.
Sumimoto Corp.	Sumimoto Corp. Europe Plc. Summit Motors Hungary Rt. Summit Pénzügy Rt. Summit-Agro kft.
IBM	IBM Magyarország Kft
Citigroup	Citibank Rt. Citibank Értékpapír Rt.
Philip Morris Companies	Philip Morris Magyarország Kft. Egri Dohánygyár Kft. Kraft Jacobs Suchard Hungária Kft.
Nissho Iwai Corp.	Nissho Iwai Corporatisation
Volkswagen AG	Audi Hungári Motor Kft.

Siemens AG	Siemens Rt. Siemens Telefongyár Kft. Siemens Investor Kft. Sysdata Kft. Erőkar Rt.
AXA	AXA-Colonia Biztosító Rt. AXA-Colonia Magánnyugdíjpénztár AXA-Colonia Önkéntes Nyugdíjpénztár
Matsushita Electric	Panasonic Hungary Kft.
Allianz AG	Hungária Biztosító Rt.
Sony Corp.	Sony Hungária Kft.
AT&T	AT&T Gobal Network Services Hungary Kft.
Honda Motor Co.	Honda Hungary Ltd.
Boeing Co.	Boeing Aerospace Hungary Kft.
FIAT	Fiat Magyarország Kft.
BNP Paribas Groupe	BNP Képviselő BNP Dresdner Bank (Hungária) Rt. BNP Dresdner Bank (Hungária) Értékpár Rt. Magyar Cetelem Bank Rt.
Veba AG	Aral Hungária Rt. Raab Karcher Budapest Rt. Degussa Hüls Hungária Kft.
SBC Communications	Magyarcom Szolgáltató Kommunikációs Kft.
Metro AG	Metro Holding Hungária Kft. Metro Kereskedelmi Kft. Praktiker Magyarország Kft.
Nestlé	Nestlé Hungária Kft. Jupiter Állateledel-gyártó Kft.
Deutsche Bank AG	Deutsche Bank Rt.
ING Groep	ING Bank Hungary Rt. N-N Magyarország ING Baring Rt. ING Investment Management Rt.
Totalfina	Total Hungária Kereskedelmi Kft. Totalgaz Hungária Kft.
Elf Aquitaine	Chinoín Rt.
Vivendi	VIVENDI Telecom Hungary Kft. Tel-Sys Kft., Déltáv Rt., Jásztel Rt., Corvin Telecom Rt., Fővárosi Csatornázási Művek rt., Szegedi Vízmű Kft., Servitec kft., Euro RSCG Budapest Rt.
Unilever Group	Unilever Magyarország Kft.
NEC Corp.	NEC Corp. Budapest
Hewlett-Packard	Hewlett-Packard Magyarország Kft.

PSA Peugeot-Citroen S.A.	Peugeot Hungária Kft.
Renault S.A.	Renault Hungária Kft. IKARUSBUS Járműgyártó Rt. ZF-Hungária Kft.
Enron corp.	Enron Energetikai Szolgáltató rt. Enron Miskolc Erőmű Fejlősztő Kft.
RWE AG	RWE AG Magyarország ELMŰ Rt., ÉMÁSZ Rt., Mátrai Erőmű Rt., Novacom Távközlési Kft., V.R.A.M. Távközlési Rt., Tigáz Rt., RWE-En BW Magyarország kft.
Procter & Gamble	Procter & Gamble Magyarország Kft. Hyginett Kft.
Compaq Computer Corp.	Compaq Computer Magyarország Kft.
Lucent Technologies	Lucent Technologies Magyarország Kft.
ABN Amro Holding	ABN AMRO (Magyar) Bank Rt. ABN AMRO Befektetési Alapkezelő Rt. ABN AMRO Biztosító Rt. Pannonlizing Rt.
Generali	Generai-Providencia Biztosító Rt. Európai Utazási Biztosító Rt. Lakáskassza Rt. EA-Generali Építő és Tervező Kft.
Deutsche Telecom	Magyarcom Szolgáltató Kommunikációs Kft Matáv Rt., Westel 900GSM mobiltávközlési Rt. Westel Rádiótelefon Kft.
MCI Wolrdcom	MCI Wolrdcom International (Hungary) Kft.
ThyssenKrupp AG	Thyssen Production Systems Kft. Thyssen Szetra Kft. Thyssen Lift Kft. Ferroglobus Rt. Krupp Hoesch Bausysteme Kereskedelmi Képviselet
Bayer AG	Bayer Hungária Kft.
Suez Lyonnaise des Eaux	Lyonnaise des Eaux Kereskedelmi Képviselete Fővárosi Vízművek Rt., Kaposvári Vízművek Kft., Pécsi Vízű Rt., Hungáriavíz Rt., Hídépítő Rt., Dunamenti Erőmű Rt.
HypoVereinsbank	HypoVereinsbank Hungária Rt. Hypo-Lesaing Hungária Kft.
Merck & Co.	Merck Sharp & Dohme Kft.
Tesco Plc.	Tesco Global Áruházak Rt.
Philips	Philips Magyarország Kft. Philips Components Elektronikai és Mechanikai Kft., Philips Végszerelő Központ Magyarország Kft.

ENI	ENI Magyarországi Képviselet, AgipHungária Rt., Tigáz Rt. Dunastyr Polisztirolgyártó Rt.
Motorola	Motorola Magyarország Kft.
Société Générale	Société Générale Hungária Bank Rt.
BASF AG	BASF Hungária Kft Elastorgan Kemipur Poliuretán System Kft. Knoll Hungária Kereskedelmi Képviselet
Johnson & Johnson	Johnson & Johnson Kft.
Robert Bosch GmbH	Robert Bosch Kft.. Robert Bosch Elektronikai Gyártó Kft., Digital Disk Drives
DuPont	DuPont Magyarország Kft.
Ericsson	Ericsson Magyarország Kft.
Alcatel	Alcatel Hungary Kft. UTI-Kisduna-Com Rt. UIT-Bakonytel Rt. UTI-Dunatel Rt. UTI-Egom-Com Rt.
ABB Asea Brown Boveri	ABB Magyarország Kft. ABB Enerir Kft. ABB Alstom Power Hungária Rt.
Microsoft Corp.	Microsoft Magyarország Kft.
Aventis	Aventis Pharma Szolgáltató kft. Aventis CorpScience Magyarország kft.
Viag AG	Bayernwerk Hungária Rt. Dédász Rt. Kőgáz Rt. Édász Rt. Titász Rt. Győri Erőmű Rt.
Credit Suisse Group	Credit Suisse first Boston Budapest Rt. Winterthur Biztosító Rt. Winterthur Pénztárszolgáltató Rt.

A HVG Zsebvilág 2000 (A század cégei) alapján

A 100 legnagyobb gazdaság 1999-ben (országok és cégek)

	Ország/Cég	GDP/bevétel (millió USD)		Ország/Cég	GDP/bevétel (millió USD)
1	Egyesült Államok	8708 870	51	Kolumbia	88 596
2	Japán	4395 083	52	AXA	87 645,7
3	Németország	2081 202	53	IBM	87 548
4	Franciaország	1410 262	54	Szingapúr	84 945
5	Nagy Britannia	1373 612	55	Írország	84 861
6	Olaszország	1149 958	56	BP Amoco	83 556
7	Kína	1149 814	57	Citigroup	82 005
8	Brazília	760 345	58	Volkswagen	80 072,7
9	Kanada	612 049	59	Nippon Life Insurance	78 515,1
10	Spanyolország	562 245	60	Fülöp-szigetek	75 350
11	Mexikó	474 951	61	Siemens	75 337
12	India	459 765	62	Malajzia	74 634
13	Dél-Korea	406 940	63	Allianz	74 178,2
14	Ausztrália	389 691	64	Hitachi	71 858,5
15	Hollandia	384 766	65	Chile	71 092
16	Oroszország	375 345	66	Matsushita Electric Ind.	65 555,6
17	Argentína	281 942	67	Nissho Iwai	65 393,2
18	Svájc	260 299	68	ING Group	62 492,4
19	Belgium	245 706	69	AT&T	62 391
20	Svédország	226 388	70	Philip Morris	61 751
21	Ausztria	208 949	71	Sony	60 052,7
22	Törökország	188 374	72	Pakisztán	59 880
23	General Motors	176 558	73	Deutsche Bank	58 585,1
24	Dánia	174 363	74	Boeing	57 993
25	Wal-Mart	166 809	75	Peru	57 318
26	ExxonMobil	163 881	76	Csehország	56 379
27	Ford Motor	162 558	77	Dai-ichi Mutual Life Ins.	55 104,7
28	DaimlerChrysler	159 985,7	78	Honda Motor	54 773,5
29	Lengyelország	154 146	79	Assicurazioni Generali	53 723,2
30	Norvégia	145 449	80	Nissan Motor	53 679,9
31	Indonézia	140 964	81	Új-Zéland	53 622
32	Dél-Afrika	131 127	82	E.On	52 227,7
33	Szaud-Arábia	128 892	83	Toshiba	51 634,9
34	Finnország	126 130	84	Bank of America	51 392
35	Görögország	123 934	85	Fiat	51 331,7
36	Thaiföld	123 887	86	Nestle	49 694,1
37	Mitsui	118 555,2	87	SBC Communications	49 489
38	Mitsubishi	117 765,6	88	Credit Suisse	49 362
39	Toyota Motor	115 670,9	89	Magyarország	48 355
40	General Electric	111 630	90	Hewlett-Packard	48 253
41	Itochu	109 068,9	91	Fujitsu	47 195,9
42	Portugal	107 716	92	Algeria	47 015
43	Royal Dutch/Shell	105 366	93	Metro	46 663,6
44	Venezuela	103 918	94	Sumitomo Life Insur.	46 445,1
45	Irán	101 073	95	Bangladesh	45 779
46	Izrael	99 068	96	Tokyo Electric Power	45 727,7
47	Sumitomo	95 701,6	97	Kroger	45 351,6
48	Nippon Tel & Tel	93 591,7	98	Total Fina Elf	44 990,3
49	Egyiptom	92 413	99	NEC	44 828
50	Marubeni	91 807,4	100	State Farm Insurance	44 637,2

*Források: bevételek - Fortune, July 31, 2000.;
GDP - World Bank, World Development Report 2000.
International Policy Studies 2000*

A 200 legnagyobb vállalat 1999-ben

	Cég neve	Bevétel (millió dollár)	Nyereség (millió dollár)	Foglalkoz- tatottak száma	Tevékenység	Ország
1	General Motors	176,558.0	6,002.0	388,000	Járműipar	USA
2	Wal-Mart	166,809.0	5,377.0	1,140,000	Kereskedelem	USA
3	Exxon Mobil	163,881.0	7,910.0	106,000	Olajipar	USA
4	Ford Motor	162,558.0	7,237.0	364,550	Járműipar	USA
5	DaimlerChrysler	159,985.7	6,129.1	466,938	Járműipar	Németország
6	Mitsui	118,555.2	320.5	38,454	Kereskedelem	Japán
7	Mitsubishi	117,765.6	233.7	42,050	Kereskedelem	Japán
8	Toyota Motor	115,670.9	3,653.4	214,631	Járműipar	Japán
9	General Electric	111,630.0	10,717.0	340,000	Pénzügyi szolgáltatás	USA
10	Itochu	109,068.9	-792.8	5,306	Kereskedelem	Japán
11	Royal Dutch/Shell Group	105,366.0	8,584.0	96,000	Olajipar	Brit / Holland
12	Sumitomo	95,701.6	314.9	33,057	Kereskedelem	Japán
13	Nippon Tel & Tel	93,591.7	-609.0	223,954	Távközlés	Japán
14	Marubeni	91,807.4	18.5	32,000	Kereskedelem	Japán
15	AXA	87,645.7	2,155.8	92,008	Biztosítás	Franciaország
16	IBM	87,548.0	7,712.0	307,401	Számítógépgyártás	USA
17	BP Amoco	83,556.0	5,008.0	80,400	Olajipar	Nagy-Britannia
18	Citigroup	82,005.0	9,867.0	176,900	Pénzügyi szolgáltatás	USA
19	Volkswagen	80,072.7	874.7	306,275	Járműipar	Németország
20	Nippon Life Insurance	78,515.1	3,405.4	71,434	Biztosítás	Japán
21	Siemens	75,337.0	1,773.7	443,000	Elektronika	Németország
22	Allianz	74,178.2	2,382.1	113,584	Biztosítás	Németország
23	Hitachi	71,858.5	152.0	398,348	Elektronika	Japán
24	Matsushita Electric Ind.	65,555.6	895.5	290,448	Elektronika	Japán
25	Nissho Iwai	65,393.2	91.8	18,446	Kereskedelem	Japán
26	ING Group	62,492.4	5,250.2	86,040	Biztosítás	Netherlands
27	AT&T	62,391.0	3,428.0	147,800	Távközlés	USA
28	Philip Morris	61,751.0	7,675.0	137,000	Élelmiszer- és dohányipar	USA
29	Sony	60,052.7	1,094.2	189,700	Elektronika	Japán
30	Deutsche Bank	58,585.1	2,694.4	93,232	Pénzügyi szolgáltatás	Németország
31	Boeing	57,993.0	2,309.0	197,000	Repülőgépgyártás	USA
32	Dai-ichi Mutual Life Insur.	55,104.7	1,672.2	60,792	Biztosítás	Japán
33	Honda Motor	54,773.5	2,356.7	112,000	Járműipar	Japán
34	Assicurazioni Generali	53,723.2	871.5	56,593	Biztosítás	Olaszország
35	Nissan Motor	53,679.9	-6,146.2	141,526	Járműipar	Japán
36	E.On	52,227.7	2,845.9	131,602	Kereskedelem	Németország
37	Toshiba	51,634.9	-251.5	190,870	Elektronika	Japán
38	Bank of America	51,392.0	7,882.0	155,906	Pénzügyi szolgáltatás	USA
39	Fiat	51,331.7	376.5	221,043	Járműipar	Olaszország
40	Nestle	49,694.1	3,144.3	230,929	Élelmiszer- és dohányipar	Svájc
41	SBC Communications	49,489.0	8,159.0	204,530	Távközlés	USA
42	Credit Suisse	49,362.0	3,475.1	63,963	Pénzügyi szolgáltatás	Svájc
43	Hewlett-Packard	48,253.0	3,491.0	84,400	Számítógépgyártás	USA
44	Fujitsu	47,195.9	383.8	188,000	Számítógépgyártás	Japán
45	Metro	46,663.6	295.1	171,440	Kereskedelem	Németország
46	Sumitomo Life Insurance	46,445.1	1,562.7	65,514	Biztosítás	Japán
47	Tokyo Electric Power	45,727.7	785.3	48,255	Közüzemi szolgáltatások	Japán
48	Kroger	45,351.6	955.9	213,000	Kereskedelem	USA
49	Total Fina Elf	44,990.3	1,621.4	69,852	Olajipar	Franciaország
50	NEC	44,828.0	93.5	154,787	Elektronika	Japán

	Cég neve	Bevétel (millió dollár)	Nyereség (millió dollár)	Foglalkoz- tatottak száma	Tevékenység	Ország
51	State Farm Insurance	44,637.2	1,034.1	78,643	Biztosítás	USA
52	Vivendi	44,397.8	1,526.8	275,000	Engineering, Construction	Franciaország
53	Unilever	43,679.9	2,953.1	255,000	Élelmiszer- és dohányipar	Brit/Neth
54	Fortis	43,660.2	2,470.4	62,000	Pénzügyi szolgáltatás	Gium/Netherla
55	Prudential	42,220.3	877.0	22,372	Biztosítás	Nagy-Britannia
56	CGNU	41,974.4	833.3	49,209	Biztosítás	Nagy-Britannia
57	Sears Roebuck	41,071.0	1,453.0	326,000	Kereskedelem	USA
58	American Int'l Group	40,656.1	5,055.4	55,000	Biztosítás	USA
59	Peugeot	40,327.9	777.6	165,800	Járműipar	Franciaország
60	Enron	40,112.0	893.0	17,900	Energy	USA
61	Renault	40,098.6	569.6	159,608	Járműipar	Franciaország
62	BNP Paribas	40,098.6	1,582.9	77,472	Pénzügyi szolgáltatás	Franciaország
63	Zurich Finance	39,962.0	3,260.0	68,785	Biztosítás	Svájc
64	Carrefour	39,885.7	805.6	297,290	Kereskedelem	Franciaország
65	TIAA-CREF	39,410.2	1,024.1	5,546	Biztosítás	USA
66	HSBC Holdings	39,348.1	5,407.8	146,897	Pénzügyi szolgáltatás	Nagy-Britannia
67	ABN Amro Holding	38,820.7	2,741.4	109,938	Pénzügyi szolgáltatás	Netherlands
68	Compaq Computer	38,525.0	569.0	76,100	Számítógépgyártás	USA
69	Home Depot	38,434.0	2,320.0	182,563	Kereskedelem	USA
70	Munich Re Group	38,400.4	1,208.5	33,245	Biztosítás	Németország
71	RWE Group	38,357.5	1,300.8	155,576	Energia	Németország
72	Lucent Technologies	38,303.0	4,766.0	153,000	Hálózati kommunikáció	USA
73	Procter & Gamble	38,125.0	3,763.0	110,000	Kozmetika	USA
74	Elf Aquitaine	37,918.3	2,210.2	57,400	Olajipar	Franciaország
75	Deutsche Telekom	37,835.1	1,336.5	195,788	Távközlés	Németország
76	Albertson's	37,478.1	404.1	235,000	Kereskedelem	USA
77	Worldcom	37,120.0	4,013.0	77,000	Távközlés	USA
78	McKesson HBOC	37,100.5	723.7	21,100	Kereskedelem	USA
79	Fannie Mae	36,968.6	3,911.9	3,900	Pénzügyi szolgáltatás	USA
80	BMW	36,695.9	-2,652.8	114,952	Járműipar	Németország
81	Kmart	35,925.0	403.0	275,000	Kereskedelem	USA
82	Koninklijke Ahold	35,798.1	802.3	208,983	Kereskedelem	Netherlands
83	Texaco	35,690.0	1,177.0	18,363	Olajipar	USA
84	Merrill Lynch	34,879.0	2,618.0	67,200	Pénzügyi szolgáltatás	USA
85	ENI	34,091.0	3,047.5	72,023	Olajipar	Olaszország
86	Meiji Life Insurance	33,966.6	682.9	38,987	Biztosítás	Japán
87	Morgan Stanley Dean Witter	33,928.0	4,791.0	55,288	Pénzügyi szolgáltatás	USA
88	Mitsubishi Electric	33,896.2	223.0	116,588	Elektronika	Japán
89	Chase Manhattan	33,710.0	5,446.0	74,801	Pénzügyi szolgáltatás	USA
90	Target	33,702.0	1,144.0	182,650	Kereskedelem	USA
91	Suez Lyonnaise des Eaux	33,559.7	1,549.3	222,000	Energia	Franciaország
92	Royal Philips Electronics	33,556.6	1,919.0	229,341	Elektronika	Netherlands
93	Verizon Communications	33,174.0	4,202.0	145,416	Távközlés	USA
94	Credit Agricole	32,923.5	2,527.5	86,117	Pénzügyi szolgáltatás	Franciaország
95	Thyssen Krupp	32,798.0	293.8	184,770	Ipari, mezőgazd. gépgy.	Németország
96	Merck	32,714.0	5,890.5	62,300	Gyógyszeripar	USA
97	Chevron	32,676.0	2,070.0	36,490	Olajipar	USA
98	Bank of Tokyo-Mitsubishi	32,623.6	1,148.7	17,412	Pénzügyi szolgáltatás	Japán
99	JC Penney	32,510.0	336.0	260,000	Kereskedelem	USA
100	SK	31,997.3	611.5	22,898	Olajipar	South Korea

	Cég neve	Bevétel (millió dollár)	Nyereség (millió dollár)	Foglal- koztatottak száma	Tevékenység	Ország
101	Hypovereinsbank	31,868.1	382.9	46,170	Pénzügyi szolgáltatás	Németország
102	Hyundai	31,669.4	19.2	880	Kereskedelem	South Korea
103	BASF	31,437.9	1,319.3	104,628	Vegyipar	Németország
104	Motorola	30,931.0	817.0	121,000	Elektronika	USA
105	BT	30,546.0	3,311.3	136,800	Távközlés	Nagy-Britannia
106	Tesco	30,351.9	1,088.4	134,896	Kereskedelem	Nagy-Britannia
107	Olivetti	30,087.8	5,268.3	129,073	Távközlés	Olaszország
108	Mitsubishi Motors	29,951.3	-260.1	65,485	Járműipar	Japán
109	Robert Bosch	29,727.2	427.6	194,889	Járműipar	Németország
110	Samsung	29,715.2	59.1	4,800	Kereskedelem	South Korea
111	Intel	29,389.0	7,314.0	70,200	Elektronika	USA
112	Bayer	29,141.6	2,135.5	120,400	Vegyipar	Németország
113	France Telecom	29,048.8	2,952.6	174,262	Távközlés	Franciaország
114	Safeway	28,859.9	970.9	193,000	Kereskedelem	USA
115	Ito-Yokado	28,670.9	423.6	97,040	Kereskedelem	Japán
116	Ingram Micro	28,068.6	183.4	15,378	Kereskedelem	USA
117	Repsol YPF	28,048.3	1,078.4	37,000	Olajipar	Spain
118	El Du Pont de Nemours	27,892.0	7,690.0	94,000	Vegyipar	USA
119	Fuji Bank	27,815.8	474.5	14,151	Pénzügyi szolgáltatás	Japán
120	UBS	27,651.9	4,193.3	49,058	Pénzügyi szolgáltatás	Svájc
121	Johnson & Johnson	27,471.0	4,167.0	97,800	Gyógyszeripar	USA
122	Costco Wholesale	27,456.0	397.3	52,500	Kereskedelem	USA
123	Time Warner	27,333.0	1,948.0	69,722	Szórakoztatóipar	USA
124	Sumitomo Bank	27,065.2	555.7	14,394	Pénzügyi szolgáltatás	Japán
125	United Parcel Service	27,052.0	883.0	344,000	Posta és szállítás	USA
126	Samsung Electronics	26,991.5	2,671.0	54,058	Elektronika	Dél-Korea
127	Allstate	26,959.0	2,720.0	47,346	Biztosítás	USA
128	Industrial Bank of Japan	26,939.9	635.4	7,394	Pénzügyi szolgáltatás	Japán
129	CNP Assurances	26,802.5	464.2	2,560	Biztosítás	Franciaország
130	Prudential Insurance	26,618.0	813.0	59,530	Biztosítás	USA
131	Aetna	26,452.7	716.9	55,900	Biztosítás	USA
132	Asahi Mutual Life Insur.	26,246.1	420.1	28,840	Biztosítás	Japán
133	Commerzbank	26,221.1	971.7	34,870	Pénzügyi szolgáltatás	Németország
134	J. Sainsbury	26,218.0	562.4	116,946	Kereskedelem	Nagy-Britannia
135	L.M. Ericsson	26,052.3	1,467.1	103,290	Elektronika	Svédország
136	Royal & Sun Alliance	26,018.0	140.8	46,494	Biztosítás	Nagy-Britannia
137	Bank One Corp	25,986.0	3,479.0	86,198	Pénzügyi szolgáltatás	USA
138	Mitsubishi Heavy Ind.	25,820.6	-1,230.4	64,991	Ipari, mezőgazd. gépgy.	Japán
139	Tomen	25,747.6	-848.9	9,827	Kereskedelem	Japán
140	Nichimen	25,702.7	26.4	19,000	Kereskedelem	Japán
141	USX	25,610.0	698.0	51,003	Olajipar	USA
142	Santander Central Hispano	25,582.6	1,677.9	100,000	Pénzügyi szolgáltatás	Spain
143	Lockheed Martin	25,530.0	382.0	147,000	Repülőgépgyártás	USA
144	Metlife	25,426.0	617.0	42,300	Biztosítás	USA
145	Goldman Sachs Group	25,363.0	2,708.0	15,361	Pénzügyi szolgáltatás	USA
146	GTE	25,336.2	4,032.8	100,000	Távközlés	USA
147	Daiei	25,320.1	-195.2	47,953	Kereskedelem	Japán
148	Dell Computer	25,265.0	1,666.0	36,500	Számítógép	USA
149	United Technologies	25,242.0	1,531.0	148,300	Légiközlekedés	USA
150	Bellsouth	25,224.0	3,448.0	96,200	Távközlés	USA

	Cég neve	Bevétel (millió dollár)	Nyereség (millió dollár)	Foglalkoz- tatottak száma	Tevékenység	Ország
151	Cardinal Health	25,033.6	456.3	36,000	Kereskedelem	USA
152	Mannesmann	24,816.3	103.5	130,860	Ipari, mezőgazd. gépgy.	Németország
153	ABB	24,681.0	1,614.0	164,154	Elektronika	Svájc
154	Conagra	24,594.3	358.4	84,644	Élelmiszer- és dohányipar	USA
155	International Paper	24,573.0	183.0	99,000	Fa- és papíripar	USA
156	Alcatel	24,558.1	686.9	115,712	Távközlés	Franciaország
157	Telefonica	24,487.7	1,925.1	127,193	Távközlés	Spain
158	Saint-Gobain	24,482.4	1,307.7	164,698	Építőipar	Franciaország
159	Freddie Mac	24,268.0	2,223.0	3,500	Pénzügyi szolgáltatás	USA
160	Nippon Mitsubishi Oil	24,214.8	-43.6	15,964	Olajipar	Japán
161	Autonation	24,206.6	282.9	33,000	Kereskedelem	USA
162	Nippon Steel	24,074.5	100.3	54,300	Nehézipar	Japán
163	Berkshire Hathaw ay	24,028.0	1,557.0	48,000	Biztosítás	USA
164	Aegon	23,865.8	1,674.7	24,316	Biztosítás	Netherlands
165	Honeyw ell International	23,735.0	1,541.0	120,000	Légiközlekedés	USA
166	Groupe Auchan	23,493.6	339.2	116,413	Kereskedelem	Franciaország
167	Walt Disney	23,402.0	1,300.0	120,000	Szórakoztatóipar	USA
168	Societe Generale	23,398.6	2,476.8	64,600	Pénzügyi szolgáltatás	Franciaország
169	Kansai Electric Pow er	23,246.2	469.7	26,573	Közüzemi szolgáltatások	Japán
170	Dresdner Bank	23,208.8	1,123.2	50,659	Pénzügyi szolgáltatás	Németország
171	Canon	23,062.0	617.7	81,009	Számítógépgyártás	Japán
172	Lloyds TSB Group	22,836.7	4,068.0	76,056	Pénzügyi szolgáltatás	Nagy-Britannia
173	Tyco International	22,496.5	985.3	182,000	Elektronika	USA
174	East Japan Railway	22,478.5	601.4	82,747	Vasúti közlekedés	Japán
175	Jusco	22,451.3	-25.2	34,375	Kereskedelem	Japán
176	Rabobank	22,373.6	n/a	53,144	Pénzügyi szolgáltatás	Netherlands
177	Mitsui Mutual Life Insurance	22,223.8	964.8	21,419	Biztosítás	Japán
178	First Union	22,084.0	3,223.0	71,659	Pénzügyi szolgáltatás	USA
179	Wells Fargo	21,795.0	3,747.0	89,355	Pénzügyi szolgáltatás	USA
180	Duke Energy	21,742.0	1,507.0	21,000	Közüzemi szolgáltatások	USA
181	New York Life Insurance	21,679.3	554.8	7,349	Biztosítás	USA
182	Novartis	21,608.9	4,432.3	81,854	Gyógyszeripar	Svájc
183	Barclays	21,573.0	2,846.3	77,000	Pénzügyi szolgáltatás	Nagy-Britannia
184	Nortel Netw orks	21,287.0	-324.0	80,627	Hálózati kommunikáció	Canada
185	American Express	21,278.0	2,475.0	88,378	Pénzügyi szolgáltatás	USA
186	Nokia	21,090.4	2,748.8	55,260	Elektronika	Finnország
187	Loews	20,952.6	363.2	27,618	Kereskedelem	USA
188	PG&E	20,820.0	-73.0	22,433	Közüzemi szolgáltatások	USA
189	Conoco	20,817.0	744.0	16,700	Olajipar	USA
190	Viag	20,758.8	506.5	81,809	Kereskedelem	Németország
191	Cigna	20,644.0	1,774.0	41,900	Egészségügy	USA
192	Hyundai Motor	20,566.3	461.6	51,000	Járműipar	South Korea
193	Pepsico	20,367.0	2,050.0	118,000	Élelmiszer- és dohányipar	USA
194	Supervalu	20,339.1	242.9	80,000	Kereskedelem	USA
195	AMR	20,262.0	985.0	113,000	Légiközlekedés	USA
196	Bristol-Myers Squibb	20,222.0	4,167.0	54,500	Gyógyszeripar	USA
197	Groupe Pinault-Printemps	20,144.1	666.4	89,178	Kereskedelem	Franciaország
198	Sara Lee	20,012.0	1,191.0	138,000	Élelmiszer- és dohányipar	USA
199	FleetBoston	20,000.0	2,038.0	59,157	Pénzügyi szolgáltatás	USA
200	Sanwa Bank	19,999.9	1,073.2	12,997	Pénzügyi szolgáltatás	Japán

	A 200 cég összesen	8,307,745.6	385,125.8	22,682,166		
	A világ összesen	30,211,993.0		2,892,000,000		
	A 200 cég a világ %-ában	27.5		0.78		

Forrás: Fortune, July 31, 2000.; International Policy Studies 2000

Irodalomjegyzék

Árva László - Diczházi Bertalan: GLOBALIZÁCIÓ és külföldi működő tőkeberuházások Magyarországon; Kairosz Kiadó / Növekedéskutató, 1998

Bennett, Dan: The creation & development of English commercial corporations and the abolition of democratic control over their behaviour;
http://www.corporatewatch.org/pages/dan_corp.html

Corporate Watch: What's wrong with corporations?;
<http://www.corporatewatch.org/pages/corporations.html>

Friends of the Earth, EWNI: The Citizens' Guide to Trade, Environment and Sustainability; London, 2001., www.foei.org

Friends of the Earth International: Interlinkages, Issue 12/13 December 2000/January 2001

GAIA Sajtószemle 1992-2001 közötti számai, <http://foek.hu/gaia>

Kalas György: Környezetvédelmi jelzések, logók; Ökológiai Stúdió Alapítvány, 2001

Kukabúrár; www.kukabuvar.hu

Korten, David C.: Tökés társaságok világalma; Kapu kiadó, Budapest, 1996

Mander, Jerry - Goldsmith, Edward: The Case against the Global Economy; Sierra Club Books, 1996

Móra Vera: A Suzuki-kaland és más kis történetek a gépkocsi-iparról; GAIA Sajtószemle, 266. szám

Nyberg, Mikael: The Green Capitalists - A report about large corporations and the environment; Friends of the Earth Sweden, 1998

Pataki György - Radácsi László: Alternatív kapitalisták; Új Paradigma Kiadó, Szentendre 2000

Sarah Anderson - John Cavanagh: The Rise of Corporate Power; Institute of Policy Studies, Washington, 2000
http://www.ips-dc.org/downloads/Top_200.pdf

Shell acknowledges arms purchases; Nigeria Torady Online, Monday, 5 February 2001

Zsebvilág 2000 - A század cégei; HVG Kiadó Rt., Budapest 2000